

УДК 331.2 : 338.58: 330.12 : 330.59

ПРОБЛЕМИ ЗНИЖЕНИХ РОЗМІРІВ СОЦІАЛЬНИХ МІНІМУМІВ В НАЦІОНАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ

М.І. Бублик, д.е.н., доцент

Національний університет «Львівська політехніка», Львів, Україна

А.О. Карп'як

ТзОВ «Габен», Львів, Україна

О.М. Рибицька, к.ф.-м.н., доцент

Національний університет «Львівська політехніка», Львів, Україна

Бублик М.І., Карп'як А.О., Рибицька О.М. Проблеми занижених розмірів соціальних мінімумів в національній економіці України.

З метою дослідження соціально-економічних показників національної економіки у роботі було проаналізовано динаміку розмірів прожиткового мінімуму та мінімальної заробітної плати в Україні, а також середніх видатків одного домогосподарства на відпочинок, культуру та освіту. Обґрунтовано необхідність дотримання відповідності рівнів соціальних мінімумів до сучасних потреб домогосподарств.

Ключові слова: національна економіка, домогосподарство, соціально-економічні показники, прожитковий мінімум, мінімальна заробітна плата, витрати

Bublyk M.I., Karpyak A.O., Rybytska O.M. Problems of under-sized social minima in the national economy of Ukraine.

С целью исследования социально-экономических показателей национальной экономики в работе была проанализирована динамика размеров прожиточного минимума и минимальной заработной платы в Украине, а также средних расходов одного домохозяйства на отдых, культуру и образование. Обоснована необходимость соблюдения соответствия уровней социальных минимумов с современными потребностями домохозяйств.

Ключевые слова: национальная экономика, домохозяйство, социально-экономические показатели, прожиточный минимум, минимальная заработная плата, расходы

Bublyk M.I., Karpyak A.O., Rybytska O.M. Problems of under-sized social minima in the national economy of Ukraine.

In order to study the socio-economic indicators of the national economy the dynamics of the subsistence minimum size and the minimum wage in Ukraine have been analyzed in the paper. There was analyzed average cost per one household spending into rest, culture and education. There was justified the necessity of compliance with minimum social levels according to the current needs of households.

Keywords: national economy, household, socio-economic indicators, the living wage, minimum wages, costs

Визначення соціальних мінімумів для кожної країни є проблемою, що безпосередньо впливає на стійкий розвиток її національної економіки загалом. Соціальну політику формують на рівні держави, базуючись на законодавчо затверджених розмірах прожиткового мінімуму, мінімальних заробітної плати та пенсії. Особливої актуальності ця проблема набуває в умовах настання кризових явищ. В Україні за останні 5 років спостерігається стагнація економіки, яка веде до значного зниження рівня життя її населення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Теоретичні і практичні основи формування соціальних стандартів та визначення мінімально допустимих рівнів соціальних мінімумів досліджено у працях видатних вітчизняних та закордонних вчених, серед яких: О. Алімов [1], О. Амоша [1], Дж. М. Кейнс (Keynes J.M., 1935) [2], Е. Лібанова [1], Т. Мальтус (Malthus T. R., 1997) [3], А. Маслоу (Maslow A., 1943) [4], В. Микитенко [5] та ін. Найбільш відомими дослідженнями фінансів домогосподарств та засад їх формування є праці Г. Башнянина, К. Ковязіної [6], О. Крайник, І. Проданової [10], С. Юрія та ін. Невирішеною ж проблемою сьогодні залишається занижений розмір соціальних стандартів в національній економіці України.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми

Зниження купівельної спроможності та низький рівень заощаджень домогосподарств, як суб'єктів економічної діяльності, спричиняє негативні тенденції у розвитку національної економіки України. Вказана частина проблеми досі невирішена ні на законодавчому, ні на виконавчому рівні, а державним органам (від

Верховної до районної ради) необхідно надзвичайно відповідально ставитись до встановлення розмірів соціальних мінімумів.

Метою статті є: 1) вивчення рівнів соціально-економічних показників в Україні; 2) аналізування динаміки розмірів прожиткового мінімуму та мінімальної заробітної плати; 3) дослідження видатків домогосподарств та порівняння їх із середніми видатками одного домогосподарства на відпочинок, культуру та освіту; 4) встановлення відповідності рівнів соціальних мінімумів до сучасних потреб домогосподарств.

Виклад основного матеріалу дослідження

Соціальна політика, яку формують державні органи України, базується на, так званих, соціальних мінімумах, серед яких: мінімальна заробітна плата, мінімальна пенсія, прожитковий мінімум тощо. На сьогодні думка експертів [1, 5, 6] щодо розмірів мінімальних стандартів та гарантій для

громадян України є односпайною. Прожитковий мінімум є величиною, яка повинна виконувати функцію базового соціального стандарту, який визначає достатній рівень життя громадян з врахуванням економічних та культурних потреб. Незаперечним є той факт, що величина прожиткового мінімуму в Україні не виконує цієї основної функції, а є лише номінальним показником для обчислення решти соціальних гарантій, а саме мінімальних заробітної плати та пенсії, стипендій, соціальних допомог та ін. Принципи встановлення номінальної вартості прожиткового мінімуму викликають впродовж багатьох років ряд запитань. У контексті необхідної відповідності прожиткового мінімуму та мінімальної заробітної плати, дані принципи, взагалі, є нелогічними. Як видно з рис. 1 мінімальна заробітна плата перевищила прожитковий мінімум лише в 2010 році.

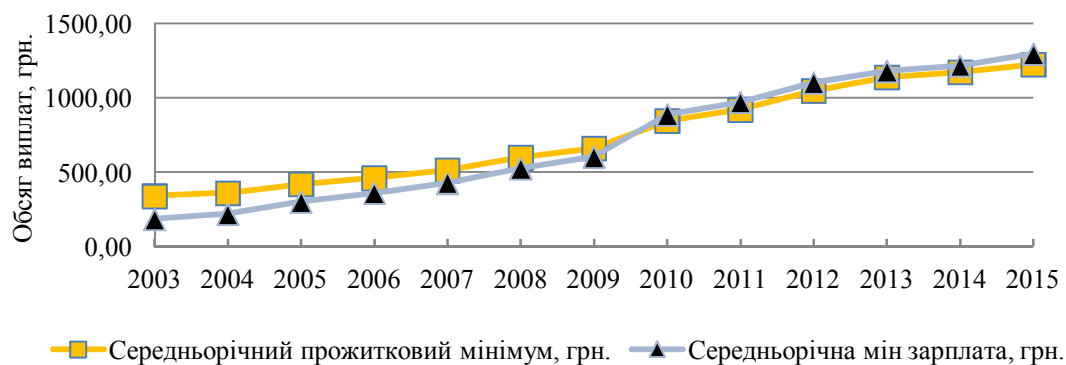

Рис. 1. Динаміка соціально-економічних показників у період 2003-2015 рр.

Джерело: складено автором за матеріалами Державної служби статистики України

Протягом останніх шести років (2010-2015 рр.) згадане перевищення статистично зафіксоване, проте, як буде показано нижче, така перевага обумовлена не достатніми темпами зростання мінімальної заробітної плати, а заниженою величиною прожиткового мінімуму.

Основою для розрахунку прожиткового мінімуму є, як відомо, споживчий кошик. Саме якісний та кількісний склад, а також методика оцінки його складових дедалі більше стають невідповідними до мінімальних потреб сучасного громадянина. Особливо це є характерним для останніх 2013-2015 рр. При номінальному рості мінімальної зарплати та прожиткового мінімуму індекс реальної заробітної плати стрімко падає (рис. 2).

Розрахунок прожиткового мінімуму здійснюється відповідно до Методики [7], затвердженої ще у 2000 р., тобто залишається незмінним вже понад 15 років. Вміст споживчого кошику також був затверджений у тому ж році і відтоді не переглядався. Однак згідно Закону

України «Про прожитковий мінімум» [8], набори продуктів харчування, непродовольчих товарів та послуг для основних соціальних і демографічних груп населення мають переглядатися не рідше одного разу на п'ять років. У зв'язку з цим вміст наборів непродовольчих товарів та послуг не забезпечує гідного життя, оскільки не враховує сучасні життєво необхідні витрати: на освіту (дошкільну, шкільну, вищу), медичне обслуговування, відпочинок та спорт, новітні комунікаційні засоби (мобільний зв'язок, Інтернет), культурні потреби тощо. Саме ці послуги щороку стають нагальною потребою для повноцінної життєдіяльності населення України.

Об'єктом дослідження вибрано домогосподарство – економічну одиницю [9, 10], яка забезпечує економіку факторами виробництва і використовує зароблені на цьому кошти для поточного споживання товарів та послуг і заощадження з метою задоволення своїх потреб.

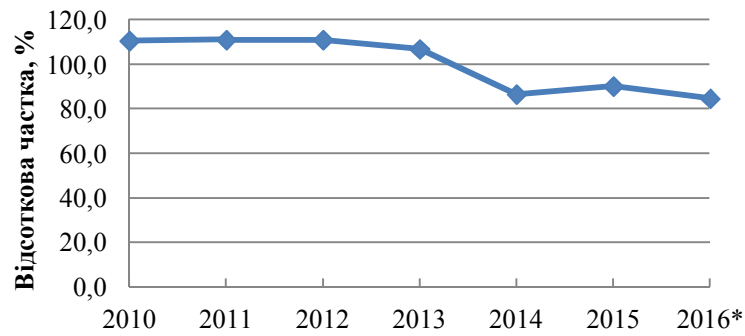

Рис. 2. Динаміка індексу реальної заробітної плати у відсотках за період 2010-2016 рр. (розраховані значення за перший квартал)

Джерело: складено автором за матеріалами Державної служби статистики України

Домогосподарства із структурою їх доходів та видатків є основними показниками соціально-економічного розвитку кожної держави. В Україні налічується приблизно 17,6 млн. домогосподарств, середній розмір яких станом на 2014 рік становить 2,58 осіб [9]. Останнім часом аналізу причин та наслідків змін у структурі видатків цих соціально-економічних утворень приділяється недостатньо уваги. Оцінюванню доходів та витрат домогосподарств в Україні присвячена робота [10], проте автори не провели аналіз

причин встановлених в роботі тенденцій та не розрахували прогнозовані величини досліджуваних показників.

Зростаюча невідповідність розміру мінімальної заробітної плати реальним потребам домогосподарства легко ілюструється показником, який вказує динаміку необхідної кількості працюючих людей з мінімальною заробітною платою, які спроможні забезпечити існування 1 домогосподарства (рис. 3).

Рис. 3. Сукупні витрати одного домогосподарства у кількості мінімальних заробітних плат

Джерело: власна розробка автора

Зважаючи на те, що середній розмір домогосподарства у розрахунку на умовних дорослих складає протягом згаданого періоду близько 2,04 осіб, легко зробити висновок про те, що двоє працюючих людей з мінімальною заробітною платою могли забезпечити потреби середньостатистичного домогосподарства максимально на 60,0% (у 2012 р.) та всього на 41,2% у 2015 р.

Як відомо, саме соціальні мінімуми є базовими для нарахування заробітної плати, пенсій, стипендій та інших соціальних виплат [1, 6-8]. Відсоток заробітної плати, пенсій, стипендій та інших соціальних виплат у структурі сукупних доходів домогосподарств в Україні є стабільно високим (табл. 1).

Таблиця 1. Частка соціальних виплат у структурі сукупних доходів домогосподарств в Україні за період 2007-2015 рр.

Рік	Частка заробітної плати у структурі доходів домогосподарства, %	Частка соціальних допомоги, пенсії та інших поточних трансфертів, %	Сумарна частка, %
2007	42,7	38,0	80,7
2008	42,4	39,0	81,4
2009	41,6	40,3	81,9
2010	41,9	40,3	82,2
2011	42,2	37,3	79,5
2012	41,3	38,5	79,8
2013	41,6	39,2	80,8
2014	41,1	37,7	78,8
2015	39,7	37,7	77,4

Джерело: власна розробка автора

Отже, як видно із табл. 1, згадані соціальні мінімуми є визначальними у формуванні доходів домогосподарств, тобто, і у рівні добробуту населення.

Залежно від реальних доходів структура сукупних витрат 1 домогосподарства змінюється. Пропонуємо вважати, що індикатором рівня добробуту домогосподарства має бути сумарний відсоток сукупних витрат, які витрачаються на освіту, культуру та відпочинок, а також середній приріст грошових вкладів (у грн. та валюті).

Це зумовлене тим, що в першу чергу члени домогосподарства задовольняють свої фізіологічні потреби у харчуванні, одягу та оплаті комунальних платежів. Видатки іншого характеру здійснюються у випадку залишку коштів після задоволення основних потреб. У табл. 2 наведено частку витрат на освіту, культуру та відпочинок у структурі сукупних витрат одного домогосподарства.

Таблиця 2. Частка витрат на освіту, культуру та відпочинок у структурі сукупних витрат одного домогосподарства в Україні за період 2005-2014 рр.

Рік	Частка витрат на освіту у структурі сукупних витрат одного домогосподарства, %	Частка витрат на культуру і відпочинок одного домогосподарства, %	Сумарна частка витрат на освіту, культуру та відпочинок одного домогосподарства, %
2005	0,90	2,30	3,20
2006	1,30	2,30	3,60
2007	1,50	2,10	3,60
2008	1,20	2,00	3,20
2009	1,10	1,20	2,30
2010	1,10	1,90	3,00
2011	1,30	1,20	2,50
2012	1,00	1,40	2,40
2013	1,20	1,60	2,80
2014	0,80	1,30	2,10

Джерело: власна розробка автора

Стрімке падіння витрат на освіту, культуру та відпочинок у відсотковому відношенні у структурі сукупних витрат (табл. 2), на нашу думку, є яскравим підтвердженням висновку про стрімке зубожіння населення України. Зокрема, у 2014 році відсоток витрат на освіту у структурі сукупних витрат досягнув небувалого раніше показника, а саме 0,8% (рис. 4) у той час, як частка витрат на продукти харчування становила 55,5%. Частина доходу, що не використовується домогосподарством впродовж поточного періоду,

перетворюється на заощадження і може за сприятливих обставин стати джерелом економічного зростання країни. Викликають тривогу цифри, які говорять про стрімке зниження культурного рівня населення станом на 2014 рік, а саме: кількість відвідувань театрів – 5,4 млн. (максимально зафіксовано за період з 2000 року – 7,0 млн. у 2008 році); кількість слухачів концертів – 2,4 млн. (максимум 6,6 у 2002 році), кількість відвідувань музеїв знизилась з 21,9 у 2008 році до 14,2. Аналогічні тенденції притаманні і кількості

видань друкованих одиниць. За період з 2000 до 2013 відбувався поступовий ріст з 7749 млн. до 26323 млн. в той час, як у 2014 році зафіксовано спад до 21796 млн. Рівень же доходів громадян часто ідентифікується за величиною заощаджень населення. Частина доходу, що не використовується домогосподарством впродовж поточного періоду, перетворюється на заощадження і може за сприятливих обставин стати джерелом економічного зростання країни.

Домогосподарства підтримують численні й різноманітні фінансові зв'язки з усіма секторами економіки. Зокрема заощадження можуть перетворюватися в інвестиції у власний бізнес, чи

дозволяють здійснювати банківські інвестиції у інші підприємницькі проекти. Тому динаміка обсягів заощаджень домогосподарств, на нашу думку, є достатньо чутливим показником, що характеризує рівень добробуту населення України, а також вказує на можливі перспективи економічного розвитку держави. Однак протягом останніх двох років спостерігається тенденція стрімкого падіння заощаджень домогосподарств (табл. 3), що вказує на негативні тенденції економічного зростання України, які з огляду на повторюваність вказаного явища, можна вважати стабільною ознакою стійкого розвитку.

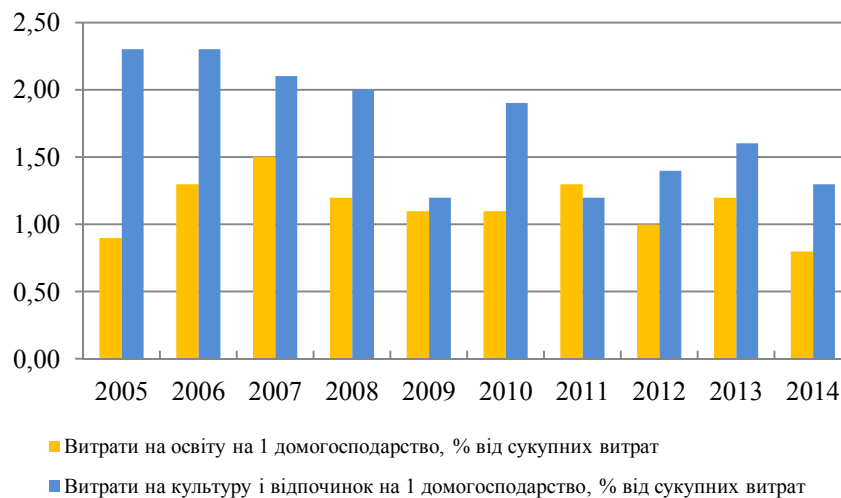

Рис. 4. Динаміка витрат на освіту, культуру та відпочинок у структурі сукупних витрат одного домогосподарства за період 2005-2014 рр.

Джерело: власна розробка автора

Таблиця 3. Динаміка приросту обсягів заощаджень домогосподарств в Україні за період 2005-2015 рр.

Рік	Приріст грошових вкладів грн., %	Приріст грошових вкладів у дол., %
2005	10,00	-
2006	19,60	-
2007	14,60	3,20
2008	10,60	3,80
2009	-3,30	7,40
2010	8,10	7,30
2011	4,10	8,90
2012	1,20	0,90
2013	7,20	1,00
2014	3,60	-0,80
2015	-6,10	-2,10

Джерело: власна розробка автора

Ці статистичні дані фіксують коливання у темпах росту грошових вкладів у гривні чи доларах США. Це обумовлено, зокрема, курсом іноземної валюти, певними зовнішніми та внутрішніми чинниками. Проте стрімке падіння цих показників у 2014-2015 роках є яскравим

прикладом неспроможності середньостатистичних громадян заощаджувати кошти. Від'ємні значення приростів грошових вкладів у власній та іноземній валюті свідчать про використання раніше заощаджених коштів для забезпечення повсякденної життєдіяльності членів

домогосподарств. Такий стан речей є загрозовим для розвитку національної економіки.

Отримана тенденція погіршення показників рівня добробуту домогосподарств за останні роки відбувається на фоні стабільного зростання мінімальної заробітної плати та прожиткового

мінімуму (рис. 5), що свідчить про занижені розміри соціальних мінімумів в Україні, невідповідність темпів їх зростання темпам інфляції та цілковиту невідповідність зростаючим освітнім та культурним потребам громадян.

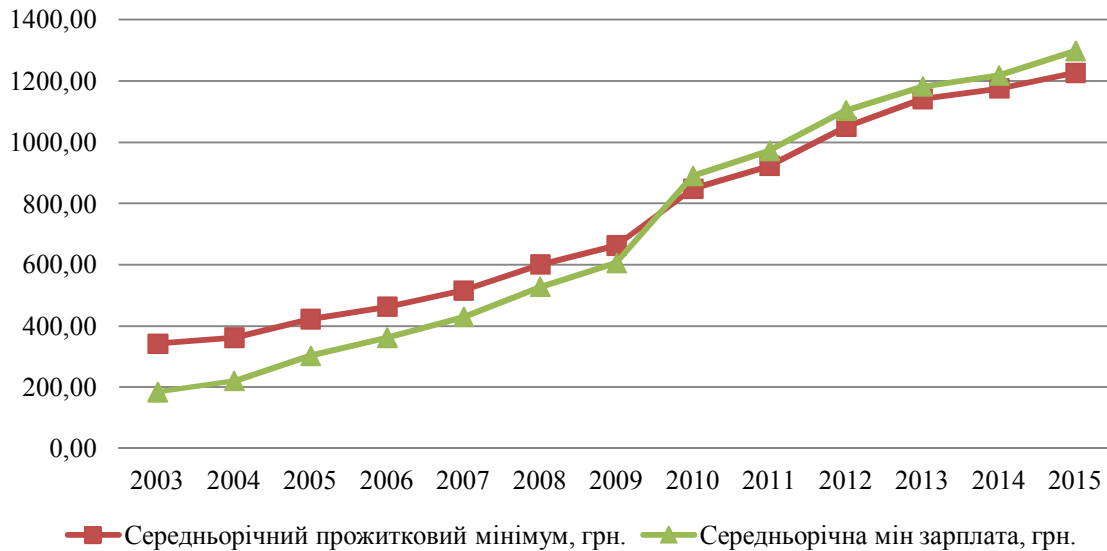

Рис. 5. Динаміка мінімальної заробітної плати та прожиткового мінімуму за період 2003-2015.

Джерело: складено автором за матеріалами Державної служби статистики України

Висновки

У результаті проведених досліджень було зібрано та структуровано статистичну інформацію про показники рівня доходів та видатків населення України за 2003-2016 рр. і вивчено їх тенденції.

Проаналізовано рівень забезпеченості основних потреб життєдіяльності 1 домогосподарства, як соціально-економічної одиниці суспільства. Досліджено динаміку таких показників, як сумарний відсоток витрат домогосподарств на освіту, культуру та

відпочинок, а також ріст грошових вкладів у національній валюті та у доларах США за період 2003-2016 рр.

Перспективою подальших досліджень є встановлення характеру взаємозалежностей між індексом інфляції, валютним курсом гривні та величинами соціальних мінімумів в Україні, а також побудова моделі, яка дозволить прогнозувати рівень задоволення потреб домогосподарств з огляду на принципи формування мінімальної заробітної плати та інших соціальних мінімумів.

Abstract

During the study we collected and structured statistical information on the data of level of revenues and expenditures of the population of Ukraine for the years 2003-2015 and studied its tendencies.

The object of study is household. There is proposed to consider the cumulative percentage of total expenditures spent on education, culture and leisure, as well as the average increase of cash deposits (in UAH. and foreign currency) as indicators of household wealth level. This is due to the fact that first of all household members satisfy their physiological needs in food, clothing and payment of utility bills. Other costs are carried out in the case of balance after satisfying basic physiological needs.

It substantiates the fact that the value of the subsistence minimum does not perform the function of basic social standards in Ukraine, which defines an adequate level of life of citizens with regard to economic and cultural needs, and is only a nominal figure for calculating other social safeguards, namely minimum wages and pensions, scholarships and social benefits.

The rapid decline in spending on education, on culture and recreation as a percentage of total costs, and the fall of deposits of households against the background of a stable increase in the minimum wage and living wage indicate the underestimated the size of the social minimums in Ukraine, and the discrepancy between rates of growth social minimums and rates of growth of inflation and growing educational and cultural needs of citizens.

JEL Classification: H5, H53, H55.

Список літератури:

1. Соціально-економічний потенціал сталого розвитку України та її регіонів: національна доповідь / [Е.М. Лібанова, М.А. Хвесик, О.М. Алімов, О.І. Амоша та ін.; за ред. акад. НАН України Е.М. Лібанової, акад. НААН України М.А. Хвесика] – К.: ДУ ІЕПСР НАН України, 2014. – 776 с.
2. Keynes J.M. The General Theory of Employment, Interest, and Money / John Maynard Keynes . – Amherst, N.Y.: Prometheus Books, 1997 [first published November 30th, 1935]. – 403 p.
3. Malthus T.R. The Unpublished Papers in the Collection of Kanto Gakuen University / Thomas Robert Malthus. – Cambridge University Press., 1997. – № 54. – 196 p.
4. Maslow A.A Theory of Human Motivation / Abraham Maslow // Psychological Review, 1943, Vol. 50 №4, pp. 370-396.
5. Микитенко В. Організаційно-економічна палітра сучасних умов варіативності трансформаційних змін в межах соціально-економічної сфери держави / Вікторія Микитенко, Вероніка Худолей // Вісник МНТУ. – Сер. Економіка, 2012. – Вип. 3 (7). – С. 5-16.
6. Ковязіна К.О. Щодо удосконалення Закону України «Про прожитковий мінімум». Аналітична записка [Електронний ресурс] / К.О. Ковязіна// Національний інститут стратегічних досліджень. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1642/>.
7. Методика визначення прожиткового мінімуму на одну особу та для осіб, які відносяться до основних соціальних і демографічних груп населення, зі змінами від 13.01.2014, № 16/20/8 // Офіційний вісник України [офіц. вид.] від 30.06.2000. – 2000. – № 24. – С. 249.
8. Закон України «Про прожитковий мінімум» від 15.07.1999 № 966-XIV // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1999, № 38, ст. 348.
9. Витрати і доходи домогосподарств України у 2014 році [Текст] / Державна служба статистики України. – К., 2016. – 116 с.
10. Проданова І.І. Оцінка доходів і витрат домогосподарств України в сучасних економічних умовах / Проданова І.І., Болонна М.В. // Глобальні та національні проблеми економіки [електронне наукове фахове видання, заснов. Миколаїв.нац. ун-том ім. В.О. Сухомлинського]. – 2015. – Вип. 7. – С. 617-622. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://global-national.in.ua/archive/7-2015/133.pdf>.

References:

1. Libanova, E.M., & Khvesyk, M.A. (Eds.). (2014). Sotsialno-ekonomichnyy potentsial staloho rozvytku Ukrainy ta yiyi rehioniv: natsionalna dopovid [Socio Economic potential of the sustainable development of Ukraine and its regions: national report]. K.: DU IEPSR NAN Ukrainy.
2. Keynes, J.M. (1997). The general theory of employment, interest, and money. Amherst, N.Y.: Prometheus Books.
3. Malthus, T.R. (1997). The Unpublished Papers in the Collection of Kanto Gakuen University. Cambridge University Press, 54.
4. Maslow, A. (1943). A Theory of Human Motivation. Psychological Review, Vol. 50, 4, pp. 370-396.
5. Mykytenko, V.V., & Khudoley, V. V. (2012). Orhanizatsiyno-ekonomichna palitra suchasnykh umov variatyvnosti transformatsiynykh zmin v mezhakh sotsialno-ekonomichnoyi sfery derzhavy [Organizational and economic conditions of modern palette variability transformational changes within the socio-economic sphere of the state]. Visnyk MNTU, Ser. Ekonomika. 3 (7). pp. 5-16.
6. Kovyazina, K.O. Shchodo udoskonalennya Zakonu Ukrainy «Pro prozhytkovyy minimum». Analychna zapyska [Regarding the improvement of the Law of Ukraine "On Living Wage". Policy Brief]. Natsionalnyy instytut stratehichnykh doslidzhen. Retrieved from <http://www.niss.gov.ua/articles/1642/>.
7. Metodyka vyznachennya prozhytkovoho minimumu na odnu osobu ta dlya osib, yaki vidnosyatsya do osnovnykh sotsialnykh i demohrafichnykh hrup naseleння [Method of determining the subsistence minimum per person and for persons who belong to basic social and demographic groups, as amended]. (2014, 13 January). Ofitsiyny visnyk Ukrainy (2000), 24.

8. Zakon Ukrainy «Pro prozhytkovyy minimum» vid 15.07.1999 [The Law of Ukraine "On living wage" of 15.07.1999]. (1999). Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy (VVR).
9. Vytraty i dokhody domohospodarstv Ukrainy u 2014 rotsi [Expenses and income of households in Ukraine in 2014] (2016). K.: Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy.
10. Prodanova, I.I., & Bolonna, M.V. (2015). Otsinka dokhodiv i vytrat domohospodarstv Ukrainy v suchasnykh ekonomichnykh umovakh [Assessment of income and expenditure of households in Ukraine in the current economic conditions]. Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky. Vol. 7. pp. 617-622. Retrieved from <http://global-national.in.ua/archive/7-2015/133.pdf>.

Надано до редакційної колегії 16.02.2016

Бублик Мирослава Іванівна / Myroslava I. Bublik
my.bublik@gmail.com

Карп'як Анастасія Орестівна / Anastasiya O. Karpyak
anastasiya.rybytska@gmail.com

Рибицька Ольга Мар'янівна / Olga M. Rybytska
olga.rybytska@gmail.com

Посилання на статтю / Reference a Journal Article:

Проблеми занижених розмірів соціальних мінімумів в національній економіці України [Електронний ресурс] / М. І. Бублик, А. О. Карп'як, О. М. Рибицька // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. – 2016. – № 2 (24). – С. 92-99. – Режим доступу до журн.: <http://economics.opu.ua/files/archive/2016/n2.html>